

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-484-9-2>

Prockopets Kostyantyn, *Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Surgery, NSC «Institute of Biology and Medicine» of Taras Shevchenko Kyiv National University, 2 Glushkova Ave., Kyiv, Ukraine, postal code 03022, prkmail7@knu.ua*
orchid.org/0000-0002-9372-0175

Tkalich Vasyl, *PhD, MD, Kyiv City Hospital № 17, polytrauma department, 14-20 Laboratorny Ln., Kyiv, Ukraine, postal code 0113, airmj23@ukr.net*
orcid.org/0000-0001-7696-8403

Прокопець Костянтин, *кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри хірургії, ННЦ «Інститут біології та медицини» Київського національного університету імені Тараса Шевченка, просп. Глушкова, 2, Київ, Україна, індекс 03022, prkmail7@knu.ua*
orcid.org/0000-0002-9372-0175

Ткаліч Василь, *доктор філософії, Комунальне некомерційне підприємство «Київська міська клінічна лікарня № 17», відділення політравми, пров. Лабораторний, 14-20, Київ, Україна, індекс 01133, airmj23@ukr.net*
orcid.org/0000-0001-7696-8403

ADAPTATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN UKRAINE TO THE CONDITIONS OF WAR

АДАПТАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ ДО УМОВ ВІЙНИ

Abstract. The war, which has been going on in Ukraine for more than two and a half years, has seriously affected the life of the population of Ukraine, including the activities of institutions of all levels of education, affected about 5.7 million people studying and teaching, who faced displacement, psychological and physical injuries due to the closure of educational institutions, changes in work for security reasons, and attacks by enemy forces. In response to these challenges, Ukrainian educational institutions of all levels of education, in order to further fulfill tasks in the field of educational activity, were forced to quickly adapt: switch to

online learning platforms such as Zoom and Google Classroom, as well as develop flexible educational programs that are adapted to unique needs of students during the state of war. Cooperation with international organizations played an important role in obtaining the necessary material resources and support to facilitate this transition. Adaptation processes in the future, most likely, can lead to the transformation of the educational landscape, emphasizing critical thinking and digital literacy of students, which are key for the post-war economy of Ukraine. In addition, the creation of counseling services and resilience programs was aimed at increasing the psychological well-being of both students and teachers and promoted a holistic approach to education processes in conflict situations. To support mental health, educational institutions have established cooperation with psychological services to create individual support plans for both teachers and students, and to train educators to identify signs of stress. Curricula have been optimized to focus students' attention on core subjects. Alternative methods of assessing student performance, such as project-based assessment, were introduced. Individualized curricula are implemented to meet the individual needs of students, fostering an inclusive environment that prioritizes resilience and academic growth despite the ongoing challenges of war.

Key words: war, education in Ukraine, adaptation.

Анотація. Війна, що триває в Україні протягом більше двох з половиною років, серйозно вплинула на життя населення України, в тому числі на діяльність закладів всіх рівнів освіти, зачепив близько 5,7 мільйонів осіб, що навчаються та навчають, які зіткнулися з переміщеннями, психологічними та фізичними травмами через закриття навчальних закладів, зміну роботи з міркувань безпеки та атаками ворожих військ. У відповідь на ці виклики українські навчальні заклади всіх рівнів освіти для подальшого виконання завдань в сфері освітньої діяльності, були вимушені швидко адаптуватися: перейти на онлайн – платформи навчання, такі як Zoom і Google Classroom, а також розробити гнучкі навчальні програми, котрі адаптовані до унікальних потреб студентів під час стану війни. Співпраця з міжнародними організаціями відіграла важливу роль у отриманні необхідних матеріальних ресурсів і підтримки для полегшення цього переходу. Адаптаційні процеси в подальшому, скоріше за все, можуть призвести до трансформації освітнього ландшафту, роблячи акценти на критичному мисленні та цифровій грамотності навчаючихся, які є ключовими для післявоєнної економіки України. Крім того, створення консультаційних служб і програм стійкості було спрямовано на підвищення психологічного благополуччя як студентів, так і

педагогів та сприяло цілісному підходу до процесів освіти в умовах конфлікту. Щоб підтримувати психічне здоров'я, навчальні заклади налагодили співпрацю з психологічними службами для створення індивідуальних планів підтримки як педагогів, так і студентів, та навчанню освітян виявленню ознак стресу. Навчальні плани були оптимізовані з метою зосередження уваги студентів на основних предметах. Були введені альтернативні методи оцінювання успішності студентів, такі, як оцінювання на основі проектів. Впроваджуються індивідуальні навчальні плани, які відповідають індивідуальним потребам студентів, сприяючи інклюзивному середовищу, яке надає пріоритет стійкості та академічному зростанню, незважаючи на постійні виклики, пов'язані з війною.

Ключові слова: війна, освіта в Україні, адаптація.

Вступ. Триваючий конфлікт в Україні суттєво порушив різні аспекти життя, а освітній сектор зіткнувся з безпрецедентними викликами. Війна не лише змінила традиційні структури та порядок навчання, а й спричинила складні психологічні та демографічні зрушення серед студентів і викладачів. Оскільки школи та університети борються з цими порушеннями, вони були змушені впроваджувати інновації та швидко адаптуватися, що призвело до появи нових освітніх стратегій. У цьому есе буде проаналізовано глибокий вплив війни на освітню систему в Україні, досліджено стратегії адаптації, які використовують навчальні заклади, і розглянуто довгострокові наслідки цих адаптацій для майбутнього освіти в країні.

Війна вплинула на українську освітню систему, що призвело до значного руйнування традиційних освітніх структур і процедур. Школи та університети були змушені закрити або змінити свою роботу через проблеми безпеки, що призвело до втрати навчального часу та руйнування звичного навчального середовища. Згідно зі звітом ЮНІСЕФ, близько 5,7 мільйонів дітей в Україні постраждали від конфлікту, багато з яких були вимушені залишити свої домівки та навчальні заклади. Це переміщення не тільки руйнує їхню освіту, але й посилює психологічні наслідки війни, оскільки учні переживають травми, тривогу та невпевненість щодо свого майбутнього. Педагоги також страждають від цього, стикаючись із власними психологічними проблемами, намагаючись надати підтримку своїм учням. Крім того, війна призвела до демографічних зрушень у навчальних закладах, коли показники охоплення різко коливалися. У багатьох регіонах кількість учнів до шкіл зменшилася, оскільки сім'ї тікають із зон конфлікту, тоді як в інших регіонах може спостерігатися приплив нових учнів, які шукають

стабільності. Ця зміна студентського колективу створює виклики для викладачів, яким доручено задовольняти різноманітні потреби та умови в середовищі, яке вже є напруженим через конфлікт.

У відповідь на виклики війни українські навчальні заклади застосовували різні адаптаційні стратегії для забезпечення неперервності навчання. Однією з найбільш значущих змін стало впровадження платформ онлайн-навчання та цифрових ресурсів, які дозволили продовжувати навчання, незважаючи на фізичні збої. Наприклад, такі платформи, як Zoom і Google Classroom, стали важливими інструментами як для вчителів, так і для студентів, полегшуючи дистанційне навчання та надаючи доступ до навчальних матеріалів. Крім того, розробка гнучких навчальних програм стала надзвичайно важливою, оскільки викладачі прагнуть задовольнити нагальні потреби та реалії, унікальні для контексту військового часу. Це включає в себе інтеграцію тем, пов'язаних зі стійкістю, розв'язанням конфліктів і психічним здоров'ям, до навчальної програми, таким чином озброюючи студентів навичками, які відповідають їхньому досвіду. Крім того, співпраця з міжнародними організаціями відіграла вирішальну роль у підтримці української освіти. Наприклад, партнерство з такими організаціями, як Світовий банк та різноманітні неурядові організації, надало ресурси, навчання та фінансування, щоб допомогти школам адаптуватися до нових реалій війни, гарантуючи, що викладачі мають змогу справлятися з психологічними та освітніми потребами своїх учнів.

1. Технологічна інтеграція в освіті

Впровадження інструментів і платформ дистанційного навчання стало вирішальною адаптацією в українському освітньому процесі в умовах війни. За підтримки таких організацій, як ЮНІСЕФ, були створені такі платформи, як онлайн-платформа NUMO, щоб полегшити навчання для маленьких дітей. Ця платформа надає відеоуроки для дітей віком від 3 до 6 років, а також цінні вказівки від спеціалістів, допомагаючи підтримувати наступність у дошкільній освіті, незважаючи на зриви, спричинені війною¹. Такі ініціативи є не лише важливими для забезпечення безперервної освітньої діяльності, але й допомагають залучати студентів до знайомого навчального середовища, хоча й за допомогою цифрових

¹ Освіта і наука України в умовах воєнного стану. <https://mon.gov.ua>. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozvv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf> (дата звернення: 04.10.2024).

засобів. Ці інструменти дистанційного навчання ефективно подолали розрив між викладачами та студентами, гарантуючи, що освіта залишається доступною навіть у найскладніших обставинах.

Окрім платформ дистанційного навчання, все більшого значення набуває використання цифрових ресурсів для доповнення традиційних методів навчання. Освітні заклади в Україні інтегрують цифрові матеріали та ресурси, щоб покращити свою практику викладання. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-педагогічної ініціативи підвищення кваліфікації висвітлює необхідність адаптації освітніх програм як за дистанційною, так і за гібридною формами навчання². Використовуючи цифрові ресурси, викладачі можуть запропонувати більш різноманітний та інтерактивний досвід навчання, який задовольняє різноманітні потреби студентів під час війни. Це не тільки збагачує навчальний зміст, але й дозволяє більш гнучкий підхід до викладання, пристосовуючись до постійних викликів, з якими стикаються як студенти, так і викладачі.

Ще однією важливою складовою адаптації освітнього процесу в Україні до умов воєнного часу є підготовка викладачів та студентів до ефективної роботи в Інтернеті. Оскільки перехід до онлайн-навчання стає все більш поширеним, стає очевидною потреба в належному навчанні та розвитку цифрової грамотності та методів онлайн-викладання. У матеріалах Всеукраїнської науково-педагогічної ініціативи підвищення кваліфікації підкреслюється важливість оволодіння як освітянами, так і студентами необхідними навичками для ефективної навігації в цифровому навчальному середовищі³. Цей тренінг гарантує, що викладачі добре підготовлені до проведення цікавих та інтерактивних уроків, а студенти вміють використовувати онлайн-платформи для покращення свого досвіду навчання. Завдяки комплексним навчальним програмам освітня система в Україні має кращі можливості для подолання викликів, пов'язаних з війною, забезпечуючи безперервне та ефективне навчання.

2. Системи психологічної та емоційної підтримки

У відповідь на загострення психологічних та емоційних проблем, з якими стикаються як студенти, так і вчителі в Україні через

² Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти. <https://iea.gov.ua>. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/book-of-abstracts_ssi-iea_2022.pdf (дата звернення: 04.10.2024).

³ Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи. <https://cuesc.org.ua>. URL: https://cuesc.org.ua/images/informlist/Make%20advanced_training_UDU.pdf (дата звернення: 04.10.2024).

триваючий конфлікт, створення консультаційних служб стало ключовим аспектом процесу освітньої адаптації. Ці послуги спрямовані на надання негайної та доступної підтримки, спрямованої на вирішення проблем підвищеного рівня тривоги, стресу та травми, які відчувають люди в освітньому співтоваристві⁴. Впроваджуючи структуровані системи консультування, школи можуть запропонувати учням і викладачам безпечний простір для висловлення своїх проблем і емоцій. Ця ініціатива не тільки допомагає пом'якшити несприятливі психологічні наслідки війни, але й сприяє створенню сприятливого середовища, де люди можуть знайти розраду та керівництво. Крім того, наявність підготовлених консультантів гарантує, що учні та вчителі отримають професійну допомогу, адаптовану до їхніх конкретних потреб, тим самим покращуючи їхні механізми подолання та загальне благополуччя.

Розробка програм розвитку стійкості в рамках навчальних планів є ще однією важливою стратегією, яка використовується для адаптації навчального процесу в Україні до умов війни. Ці програми розроблені, щоб озброїти студентів навичками та мисленням, необхідними для орієнтування в невизначеності та проблемах, які породжує конфлікт⁵.

Інтегруючи заходи з розвитку стійкості до навчальної програми, викладачі можуть виховувати почуття волі та розширення можливостей серед учнів. Ключові компоненти цих програм включають: – Розвиток навичок вирішення проблем і критичного мислення. – Заохочення емоційної регуляції та самосвідомості. – Покращення навичок спілкування та міжособистісного спілкування. Завдяки цим елементам учні краще готуються до зустрічі з труднощами, зосереджуються на освіті та розвивають позитивний світогляд, незважаючи на негаразди навколо. Цей комплексний підхід не тільки підтримує академічні досягнення, але й сприяє цілісному розвитку учнів, готуючи їх до майбутніх викликів.

Співпраця з фахівцями з питань психічного здоров'я відіграє вирішальну роль у підтримці освітньої спільноти під час війни в Україні. Тісно співпрацюючи з психологами та терапевтами, школи можуть впроваджувати цілеспрямовані заходи, спрямовані на конкретні психологічні потреби учнів та вчителів. Це партнерство дає змогу розробляти індивідуальні плани підтримки, які

⁴ Психологічна служба у школах: вплив повномасштабної війни | Cedoss. URL: <https://cedos.org.ua/researches/psychologichna-sluzhba-u-shkolah-vplyv-povnomashtabnoyi-vijny/> (дата звернення: 05.10.2024).

⁵ Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни. Освітній проєкт «На Урок» для вчителів. URL: <https://naurok.com.ua/psychologichna-pidtrimka-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-viyni-320683.html> (дата звернення: 04.10.2024).

враховують різноманітний досвід і досвід окремих людей у системі освіти. Крім того, спеціалісти з питань психічного здоров'я можуть забезпечити вчителів цінним навчанням і ресурсами, озброївши їх знаннями та навичками, необхідними для виявлення та реагування на ознаки лиха серед учнів. Ця співпраця не тільки підвищує ефективність систем підтримки, але й сприяє розвитку культури усвідомлення та чуйності психічного здоров'я в школах. У результаті як учні, так і викладачі отримують переваги від комплексної мережі підтримки, яка надає пріоритет їхньому психологічному благополуччю та стійкості.

3. Гнучка навчальна програма та методи оцінювання

В умовах війни адаптація навчальної програми в Україні була стратегічно зосереджена на основних результатах навчання, щоб гарантувати, що учні продовжуватимуть отримувати якісну освіту, незважаючи на складні обставини. Навчальні заклади віддають пріоритет предметам, які вважаються ключовими для довгострокового успіху учнів, таким як математика, мова та природничі науки, тоді як інші несуттєві теми тимчасово скорочуються⁶.

Цей цілеспрямований підхід гарантує, що учні зберігають базове розуміння фундаментальних концепцій, що дозволяє їм прогресувати в навчанні навіть попри зриви. Крім того, школи адаптували розклади для забезпечення безпеки та матеріально-технічних потреб учнів, дозволяючи гнучкі години навчання та гібридні моделі навчання, які поєднують особисті та онлайн-навчання⁷.

У відповідь на виклики війни українські освітяни запровадили альтернативні стратегії оцінювання, щоб ефективніше оцінювати успішність учнів. Традиційні іспити, які можуть бути складними для проведення в сучасних умовах, були доповнені або замінені оцінюванням на основі проектів, усними презентаціями та оглядом портфоліо⁸.

⁶ Пошук нових альтернативних форм виховної роботи в умовах воєнного стану у навчальному закладі. Освітній проект «На Урок» для вчителів. URL: <https://naurok.com.ua/poshuk-novih-alternativnih-form-vihovno-roboti-v-umovah-voennogo-stanu-u-navchalnomu-zakladi-385265.html> (дата звернення: 04.10.2024).

⁷ Виклики та можливості для адаптації освітнього процесу в Україні до непередбачуваних реалій війни – дослідження за підтримки ICAP Єднання – Єднання. Новини – Єднання. URL: <https://ednannia.ua/novyiny/nashi-novini/12808-vikliki-ta-mozhливosti-dlya-adaptatsiji-osvitnogo-protsesu-v-ukrajini-do-neperedbachuvanikh-realij-vijni-doslidzhennya-za-pidtrimki-isar-ednannya> (дата звернення: 04.10.2024).

⁸ Адаптація студентів до навчання в умовах воєнного стану. <http://habitus.od.ua>. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2023/51-2023/13.pdf> (дата звернення: 04.10.2024).

Ці методи дозволяють більш повно оцінити розуміння та навички студента, надаючи більш чітку картину його академічного зростання. Урізноманітнюючи методи оцінювання, викладачі можуть задовольняти різні стилі навчання та адаптуватися до різних рівнів доступу студентів до освітніх ресурсів. Ця зміна не тільки забезпечує академічну доброчесність, але й допомагає підтримувати мотивацію та залученість серед студентів, які можуть зіткнутися з перервами у навчанні.

Забезпечення індивідуальної форми навчання та темпу навчання стало вирішальним елементом адаптації навчального процесу в Україні у воєнний час. Визнаючи різноманітні потреби та обставини студентів, навчальні заклади почали пропонувати індивідуальні плани навчання, які враховують індивідуальні здібності та швидкість навчання⁹.

Персоналізоване навчання дозволяє учням розвиватися у власному темпі, гарантуючи, що вони повністю засвоять матеріал, перш ніж переходити до більш складних тем. Цей підхід підтримується використанням технологій і цифрових ресурсів, які дають змогу викладачам відстежувати прогрес учнів і за потреби коригувати шляхи навчання. Віддаючи пріоритет персоналізації, школи можуть створити більш інклюзивне та сприятливе навчальне середовище, яке враховує унікальні виклики, з якими стикається кожен учень у ці неспокійні часи.

Висновки. Підсумовуючи, адаптація освітнього процесу в Україні до умов війни відображає стійкий та інноваційний підхід до забезпечення неперервності навчання. Інтеграція технологій змінила традиційну освітню практику, уможлививши дистанційне навчання та сприяючи цифровій грамотності як серед викладачів, так і студентів. Крім того, створення систем психологічної та емоційної підтримки підкреслило важливість психічного здоров'я в освітніх установах, озброївши студентів і вчителів необхідними інструментами, щоб пережити ці складні часи. Крім того, гнучка навчальна програма та різноманітні стратегії оцінювання дозволили отримати більш персоналізований освітній досвід, віддаючи пріоритет основним результатам навчання та враховуючи індивідуальні потреби. Разом ці адаптації не лише демонструють відданість освіті перед лицем труднощів, але й закладають основу для більш стійкої освітньої структури, яка може процвітати за будь-

⁹ Державна служба якості освіти пропонує поради директорам шкіл щодо адаптації освітнього процесу під час та після дистанційного навчання – Державна служба якості освіти України. Державна служба якості освіти України. URL: <https://sqe.gov.ua/derzhavna-sluzhba-yakosti-osviti-propon-2/> (дата звернення: 04.10.2024).

яких обставин. Оскільки Україна продовжує протистояти реаліям війни, ці події відіграватимуть вирішальну роль у формуванні майбутнього її освітнього середовища.

Довгострокові наслідки адаптації освіти під час війни є багатограними та потенційно трансформаційними для майбутнього України. Потреба в інноваціях у методах навчання та розробці навчальних програм виникла, оскільки викладачі експериментують із новими підходами, щоб залучити учнів до змістовного навчання, незважаючи на труднощі. Ця зміна може призвести до більш динамічного освітнього ландшафту, який надає пріоритет критичному мисленню, креативності та здатності до адаптації – навичкам, які стають все більш життєво важливими у світі, що швидко змінюється. Крім того, адаптація, зроблена в цей період, може вплинути на майбутню робочу силу, оскільки студенти розвивають компетенції, які відповідають вимогам післявоєнної економіки. Акцент на цифровій грамотності та онлайн-співпраці може створити покоління учнів, які будуть краще підготовлені до глобального ринку праці. Крім того, освіта відіграватиме ключову роль у післявоєнному відновленні, слугуючи не лише засобом відновлення суспільної згуртованості, а й основою для зміцнення миру та взаєморозуміння між різними громадами. Віддаючи пріоритет освіті як інструменту зцілення та розвитку, Україна може прокласти шлях до більш стійкого та об'єданого суспільства після конфлікту.

Адаптація освітнього процесу в Україні в умовах війни, що триває, представляє як значні виклики, так і можливості для інновацій. Оскільки конфлікт продовжує руйнувати традиційні освітні структури, навчальні заклади продемонстрували надзвичайну стійкість, запровадивши онлайн-платформи для навчання, розробивши гнучкі навчальні програми та співпрацюючи з міжнародними організаціями. Довгострокові наслідки цих адаптацій цілком можуть змінити майбутнє освіти в Україні, озброюючи студентів основними навичками для робочої сили та сприяючи почуттю єдності у післявоєнному суспільстві. Зрештою, досвід адаптації освіти у воєнний час підкреслює критичну роль, яку освіта відіграє не лише в індивідуальному розвитку, але й у ширшому процесі відновлення та відновлення перед обличчям лиха.